

Александар ПЕЈЧИЋ

(Београд)

sasa.pejicic@yahoo.com

ПИТАЊА И ПРОБЛЕМИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ИСТОРИОГРАФИЈЕ

(Јован Пејчић. *Почеци и врхови*. Српска књижевност и њена историографија, Алтера, Београд 2011, 323 стр.)

Пред читаоцима је још једна мериторна књига неуморног научног радника Јована Пејчића *Почеци и врхови*, која није тек пуки прилог науци о књижевности. Ради се о зборнику радова настајалих у протекле три деценије, о којима се у одељку *Извори* даје биобиблиографија. На различите тематске и методолошке приступе, као и на теоријска и књижевноисторијска интересовања аналитички прецизно упућује аутор у кратком уводу (*На почетку*). Тако књижевна историја, рецепција књижевних идеја, критика, упоредна књижевност, реторика, историја књижевне периодике „представљају општи оквир унутар којег се, у различитим кључевима и на различитим нивоима, проверавају ставови, расветљавају питања, утврђују пријем и утицај идеја и дела значајних за разумевање модерне српске књижевности и културе, и науке о њима“.

Поднаслов књиге *Српска књижевност и њена историографија* обухватношћу сугерише разноликост интересовања. Радови су разврстани у четири целине према истраживачким темама и хронолошком начелу: *Историографија српске књижевности и њени системи*, *Књижевна критика и смисао књижевности*, *Дело и личност*, *Сумње и трагања*.

Прва целина опсежно претреса кључна питања српске историографије – да ли је било прекида у развоју српске књижевности (*Мит о прекиду у развоју српске књижевности*), каква је ситуација са почецима српске критике (*Почеци српске књижевне критике и есејистике*), док се преостале три студије баве књижевном историјом, односно зачецима (*Рађање српске историје књижевности*), утицајем страних историчара (*Павел Јозеф Шафарик у српској књижевности и култури*) и методологијом Скерлићеве *Историје нове српске књижевности*, као и периодизацијом на којој она почива (*Скерлићева визија развоја нове српске књижевности*).

Овде бих издвојио уводну студију јер парадигматски осветљава систем рада/истраживања Јована Пејчића. Тезу о одсуству

дисконтинуитета развоја српске књижевности ступњевито доказује сувереним кретањем кроз референтну литературу. Одважно сучељавање ставова, некад и у продуктивном полемичком тону, уједно прати развој књижевнотеоријске мисли. Истичући неопходност компаративног контекста у изучавању књижевне историје, аутор у анализу укључује и културолошке студије, којима потврђује тезу о преображају у развоју српске књижевности. Критички сучеливши ставове претходника, без апологетског фаворизовања, у закључку студије поентира тезу о континуитету српске књижевности. Међутим, кад је полемички тон и наглашенији, заснован је на валидној аргументацији, без оног, за нашу средину типичног, личног становишта. У том смислу студија *Рађање српске историје књижевности* сучељава се са немалим изазовима, па и са извесним ауторитарним ставовима Миодрага Поповића и Мирјане Д. Стефановић. Наиме, проблематизује се оцена да је *Памјатник мужем у славно-србском књижеству славним Лазара Бојића* „у пуној мери прва српска историја српске књижевности“. Већ у уводу студије Пејчић поставља директна питања везана за решавање идентитета, простирања, периодизације српске књижевности, а нарочито се занима почецима српске књижевне историје. Доказујући да је Бојићево дело пре облик биографског зборника, које типолошки наставља традицију зборника од хеленистичких времена, аутор се усредсређује на проблеме периодизације српске књижевности у Бојићевом *Памјатнику*. С друге стране, не пориче извесни књижевноисторијски карактер *Памјатника*, па у завршној студији прве целине (*Скерлићева визија развитка нове српске књижевности*) о Бојићевом делу пише као о првом покушају да се историјски осветли једно раздобље српске књижевности. Док поједини аутори експлицитно или опрезно указују да је подела на стару и нову књижевност заправо Бојићева, Пејчић се позива на навод према ком је реч о преузетој подели од Јозефа Добровског. У завршном делу износи се веома занимљива, провокативна, али чини се и далекосежна теза о утицају Лукијана Мушицког, чији је Бојић био ђак. Реч је о томе да гласовита подела на стару и нову књижевност потиче управо од Мушицког, на шта први скреће пажњу Лазар Чурчић. „Мишљења сам, дакле – закључује Пејчић – да је Лукијан Мушички, као Копитару и Добровском за њихове србистичке чланке, послужио као вишеструки извор и Лазару Бојићу за његов *Памјатник*, чак као главни извор.“

Прву целину затвара суверено писана студија о Јовану Скерлићу, његовој *Историји нове српске књижевности*. Аутор се посебно бави методологијом Скерлићевог рада, утицајима (Жорж Ренар). На више места у претходним студијама Пејчић инсистира на историографском методу, теоријском приступу, који овде детаљније разлаже (статус испитиване књижевне грађе, прецизно временско одређење, дефинисање метода, периодизација проучаваног корпуса текстова; погледи на теорију историје књижевности, могућности, ограничења). Не либећи се да укаже, али негде

и оправда извесне (и очите) недостатке, пропусти Скерлићевог монументалног дела, Пејчић чврсто стоји на становишту да је у питању „ненадмашно дело српске књижевне историографије“.

Наредну целину – *Књижевна критика и смисао књижевности* – отвара студија о Скерлићу (*Књижевна критика и историја књижевности: погледи Јована Скерлића*), која је тематска спона са претходним одељком и унеколико граничник, јер се такође бави и питањима књижевне историје, али превасходно Скерлићевом критичарском методом. Остављајући по страни расправе које дају предност Скерлићу као критичару или историчару, сматрајући их ирелевантним, Пејчић аналитичку пажњу усмерава на „коезистенцију различитости што одликује сав Скерлићев преобилан рад“.

Следи затим студија о проницљивим критичарским опсервацијама Исидоре Секулић (*Испитивање, тумачење – вредновање: погледи Исидоре Секулић*). Исидорина теоријска мисао о критици, иако није експлицитно заокружена одређеном студијом, указује се у њеним радовима најављујући модерну критику и теорију (Бахтин, Јакобсон, Ингарден, Фуко, Женет, Барт, Баконски, Фрај): „О појму ’осећаја за вредност’ као значајном фактору у расуђивању о књижевности расправљао је, пола века после Исидоре – Нортроп Фрај“.

Историјско-компаративна истраживања која у средиште стављају појам сличности предмет су студије о Драгиши Витошевићу (*Појам и смисао сличности у књижевности: погледи Драгише Витошевића*).

Овде бих посебно издвојио студију која затвара другу целину: *Књижевно гласило с мисијом, Нишка Градина (1900–1901)*. Аутор најпре упозорава на занемаривање овог часописа, које креће од Скерлићеве *Историје нове српске књижевности*, па све до Предрага Палавестре. С друге стране издваја Новицу Петковића, поред Вере Ценић, који је указао на *Градину*, приређујући верзију *Нечисте крви* из 1900. Скреће се пажња на културноисторијски и књижевноисторијски значај нишке *Градине*, јер у том периоду излазе само Веселиновићева *Звезда* и Одавићева *Нова искра* у Београду. У прилог томе наводи низ значајних сарадника *Градине*: Бора Станковић, Алекса Шантић, Симо Матавуљ, Љубомир Јовановић, Јелена Димитријевић. Бавећи се троделном концепцијом часописа, Пејчић уочава сродности са мостарском *Зором*, али и Недићевим *Српским прегледом*, као и Живаљевићевим *Делом*. Кад је реч о занемаривању наше културне баштине, Пејчић истиче један важан проблем о коме се нерадо говори. По среди је „наслеђени превид, некритичко преузимање ауторитативних старих ставова, апсолутизовање једном већ ’поплочаних’ путева“.

Трећу целину (*Дело и личност*) сачињавају инспиративна и проницљива читања структуре беседа Никанора Грујића, поетичке и естетичко-филозофске сродности Костића и Винавера, као и занимљиво читање наративне оптике Григорија Божовића:

Етика и реторика свеобухватног српства (Беседништво Никанора Грујића), Несвестице и помаме (Станислав Винавер: Лаза Костић), Историја и приповедање (Милан Ракић, књижевни јунак Григорија Божовића). Овде бих издвојио студију о Григорију Божовићу. У контексту фикционализације Милана Ракића у Божовићевим приповеткама, Пејчић истражује однос према стварности, затим Божовићева поетичка промишљања, употребу грађе, референцијалност. Најпре типолошки сврставши Божовићево дело у историјски реализам, аутор се бави појављивањима Милана Ракића у приповеткама и путописима. Анализирајући путописе, нарочито приповетке, указује да „поједине слике, речи, изрази, па и цели стихови Ракићеви [...] попут каквог метонимијског кода сплићу и расплићу чворове згуснуте пишчеве нарације“.

Завршна целина (*Сумње и трагања*) обједињује два рада посвећена авангарди: *Српска авангарда и национална наука о књижевности (Модернизам: авангарда: експресионизам)* и *Несебезнало јак Драгана Алексића (Европски: српски дадаизам)*. Издваја се студија *Српска авангарда и национална наука о књижевности*, која разрешава немале недоумице у вези са термилолошким одређењима, модернизма најпре. Рашчлањујући авангарду и модернизам као несинонимне парове и формације, Пејчић указује да „кад је у питању авангарда, посла имамо пре свега с радикалним нападом на традиционални концепт интегралног уметничког дела. [...] За разлику од авангарде, модернизам [...] остаје привржен принципу по којем је уметничко дело циљ самоме себи“. Наведена динстинкција, сматра Пејчић, може бити основ, оперативно мерило новог и објективнијег периодизацијског система. Свакако да ова студија, која се бави и одређењем експресионизма у српској књижевности, може добити пунији облик, где би се, кад је реч о модернизму, укључила и истраживања у европском простору, односно указало на дефиниције у другим књижевностима (рецимо, значење термина у немачкој науци о књижевности).

Студије у књизи *Почеци и врхови* Јована Пејчића обједињује, већ и изабраним насловом, намера да се осветле темељи српске науке о књижевности, као и њени зачетници, и при том још једном скрене пажња на неке унеколико заборављене ауторе (Никанор Грујић, Григорије Божовић, Драган Алексић), у чему се недвосмислено и успело. Наравно, овако замишљена концепција књиге могла би укључити још неке студије о другим ауторима. Мишљења сам да су поједине студије могле бити проширене јер, иначе нужне, бројне фусноте референтне литературе на то позивају, такве просторе отварају. Писане пријемчивим стилем, студије, чак и кад одишу полемичким тоном, објективно настоје да предоче проблем сучељавањем различитих ставова. Издваја се случај када се доводи у питање став Мирјане Д. Стефановић која тврди да код Добровског нема поделе српске књижевности на стару и нову. Пејчић доноси оригиналан и преведен текст и

упоређује га потом са Бојићевим, односно „његовом“ поделом. На тај начин, читалац се суптилно поставља у позицију судије.

Круцијалан допринос свакако је аналитички прецизно представљен развој књижевне научне мисли у српској књижевности, те и стога књига *Почеци и врхови* може бити веома корисна и студентима, а не само научним радницима.